

شرح اسم

زندگی نامه آیت الله سیدعلی حسینی خامنه‌ای

جعفر ربانی

نام کتاب: شرح اسم

نویسنده: هدایت‌الله بهبودی

ناشر: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، تابستان ۱۳۹۱،

شمارگان ۵۰،۰۰۰ نسخه، ۷۵۸ صفحه، با تصاویر. ۱۵۰۰۰ تومان

تا پیش از انتشار کتاب «شرح اسم» آثاری که درباره زندگی و فعالیت‌های مبارزاتی روحانیون پیش‌گام انقلاب اسلامی به چاپ رسیده بود، عمدتاً به شهیدان این نسله، همچون شهید بهشتی، شهید مطهری، شهید سعیدی، شهید صدوقی، شهید غفاری و امثال اینان محدود می‌شد و تا آنجا که نگارنده در خاطر دارد، در مورد روحانیون حاضر در صحنه چنین اقدام جامعی صورت نگرفته بود. بنابراین «شرح اسم» را می‌توان نخستین کتاب از این مقوله دانست و امیدوار بود که آثار دیگری نیز در این جهت به‌وجود آید. ضمن اینکه باید خاطر نشان سازیم که شرح اسم هم، نه تمام بلکه نیمی از زندگی‌نامه آیت‌الله خامنه‌ای است. نیمی که از تولد ایشان (۱۳۱۸) تا روز ۲۲ بهمن ۵۷، یعنی روز پیروزی انقلاب اسلامی را دربرمی‌گیرد؛ روزی که به تعبیری می‌توان آن را «روز وصل» نامید که رسیدن به آن منتهای آرزوی «صاحب ترجمه» بوده است. کتاب اگرچه به طریقی مألوف فصل‌بندی و شماره‌گذاری نشده، در عمل شامل ۲۲ فصل یا بخش - به نشانه ۲۲ بهمن؟! - است؛

دغدغه دانش و معرفت‌گرمندگردنشان شده است و آن‌ها را به قلمی کردن یافته‌های پژوهشی‌شان واداشته است. از این حیث، این امر را باید نخستین قوت کارایی مجله قلمداد کرد که مواد و مفاد علمی آن را دبیران تاریخ فراهم می‌کنند تا هم نشانگر عزم آن‌ها در عرصه تحقیق و پژوهش باشد و هم دیگران را به ورود به این وادی، شائق و راغب سازد.

از دیگر نقاط قوت و شایان توجه مجله یاد شده، مصاحبه‌هایی است که جناب جوادیان با استادان بزرگوار تاریخ به انجام رسانده‌اند. این بخش نه تنها به ذکر خاطرات محدود نمانده، بلکه گشاینده پاره‌ای از گره‌ها و پرسش‌هایی بوده است که معمولاً دبیران تاریخ با آن روبه‌رو هستند. از دیگر نقاط قوت مجله این بوده که تقریباً محتوای آن به‌گونه‌ای تنظیم شده است که به نحوی با مطالب کتاب درسی تاریخ در عرصه‌های گوناگون همخوانی داشته باشد و از این حیث دانش تاریخی معلمان را تقویت کند و نکات مبهم در مباحث کتاب‌های درسی را مرتفع سازد. اما به‌عنوان خواننده‌ای علاقه‌مند به این مجله، دوست دارم از چند جهت بر غنای آن افزوده شود:

۱. سهم جغرافیای تاریخی و ایران‌شناسی در آن پررنگ‌تر شود.
۲. به خلیج فارس و دریانوردی ایرانیان در مقاطع تاریخی بیشتر توجه شود، زیرا معتقدم از وقتی که قوم ایرانی سیادت خود را بر دریاها از دست داد، از توان اثرگذاری او در روابط بین‌الملل هم کاسته شد.
۳. قوم‌شناسی ایرانی و تاریخ محلی در آن وزن بیشتری پیدا کند.
۴. بر مباحث نظری و فلسفه تاریخ و جامعه‌شناسی تاریخی افزوده شود.
۵. مصاحبه‌های آقای جوادیان با استادان تاریخ بیشتر و غنی‌تر شود.
۶. صفحه‌ای برای روشن شدن ابهامات تاریخی یا ترمینولوژی تاریخ گشوده شود.
۷. اخبار همایش‌ها و سمینارهای تاریخی در داخل و خارج پوشش بیشتری داده شود.
۸. بخش پرسش و پاسخ دبیران و کارشناسان مجله تقویت شود.

بدین ترتیب: خاندان - تولد - کودکی - حوزه علمیة مشهد - حوزه علمیة قم - آشنایی با امام خمینی - آغاز مبارزه - زندان اول - بازگشت به قم - زندان دوم - بازگشت به مشهد - فرزندان صُلبی و کتبی - زندان سوم - تنگنای زیستن، نوشتن و گفتن - جست سیاسی - زندان چهارم - زندان پنجم - فلاتی میان دو زندان - زندان ششم - فلاتی میان زندان و تبعید - تبعید - تا پیروزی.

در بخش خاندان می خوانیم که پدر و اجداد آیت الله خامنه ای از سادات اَفطسی - حسن اَفطس نوه امام زین العابدین - بوده اند و نسب به امام سجاد می رسانند. یکی از اجداد متأخر آیت الله خامنه ای سید محمد حسینی تفرشی بوده، که معلوم نیست به چه دلیل، از نواحی اراک به خامنه هجرت کرده و در آذربایجان مقیم شده است. فرزند سید محمد، به نام آیت الله سید حسین خامنه ای، پدر بزرگ آیت الله خامنه ای و از علمای مشروطه خواه آذربایجان بوده است. شادروان شهید شیخ محمد خیابانی داماد وی بوده و سید جواد، پدر آقای خامنه ای، فرزند اوست. سید جواد پس از گذراندن تحصیلات خود در نجف به مشهد می آید و در این شهر ساکن می گردد. خاندان مادری آیت الله خامنه ای هم از سادات میردامادی هستند که نسب آن ها به میرداماد، حکیم شهیر عصر صفوی، و در نهایت از طریق سید محمود دیباج، فرزند امام ششم، به این امام همام می رسد. آیت الله سید جواد خامنه ای در سال ۱۳۶۵ فوت کرد و خدیجه میردامادی، مادر، نیز در ۱۵ مرداد ۶۸، درست دو ماه پس از فوت امام خمینی؛ جهان را بدرود گفت.

ویژگی خاطرات یا زندگی نامه شخصیت های بزرگ، به ویژه شخصیت های سیاسی، این است که همراه با آن، بخشی از تاریخ آن عصر، یعنی عصری که شخصیت مورد نظر در آن زیست کرده، روایت می شود. حال، هر چه آن شخصیت جایگاه بالاتری در مراتب اجتماعی و به تعبیری در نردبان قدرت داشته باشد، این بخش مفصل تر و مهم تر می شود. شرح اسم نیز چنین است و خواننده تقریباً به طور غیر مستقیم می تواند ماجراها، رویدادها، شخصیت ها و نقاط عطف چهار دهه تاریخ معاصر ایران یعنی دهه های ۲۰، ۳۰، ۴۰ و ۵۰ را در آن مشاهده کند؛ دهه هایی که بلااستثنا در آن ها جامعه ایران در بحران به سر می برده و هنوز هم با گذشت بیش از سی سال از آن، تحت تأثیر همان بحران ها به حیات خود ادامه می دهد.

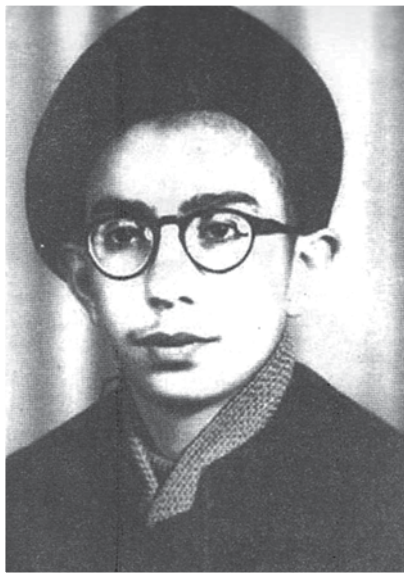
آیت الله سیدعلی خامنه ای در سال ۱۳۱۸ در مشهد متولد شده و این سالی است که جنگ جهانی دوم آغاز می شود و تا شش سال ادامه می یابد. این جنگ برای ایران هم مصیبت زا بود که تنها یکی از حواشی آن اشغال آذربایجان است که خود ماجرای بزرگی است. شاید توجه به همین ماجرا بوده که بهبودی در این بخش، صفحاتی را با عنوان های ایران ۱۳۱۸ و خراسان ۱۳۱۸ به تشریح وضعیت آن

سال ها اختصاص داده است تا زمینه ای باشد برای ورود او به شرح چگونگی رشد و پرورش آیت الله خامنه ای.

کودکی و نوجوانی آیت الله خامنه ای در دو دهه ۲۰ و ۳۰ در مشهد می گذرد و بهبودی در دو بخش «کودکی» و «حوزه علمیة مشهد» کوشیده است با ورود به فضای شخصی و خانوادگی بیت «سید جواد خامنه ای» چگونگی شکل گرفتن زندگی و شخصیت آیت الله خامنه ای را متبلور سازد. فقر مفرط جامعه آن روز، که خانواده سید جواد خامنه ای نیز آن را تحمل می کردند، و در عین حال شور و شغفی که در میان جمعی از چهره های روحانی و دانشگاهی و ادیب و شاعر و... وجود داشت، از ویژگی های این سال هاست: اشغال مشهد (به وسیله روس ها)، مکتب خانه، سفر به کربلا، دبستان، کفش، سفره، لباس، کلمه های تار (عینک!)، دوستی با قرآن، فلک (چوب و فلک) آموزش مقدمات، ورود به دنیای طلبگی، نخستین منبر، نهضت ملی شدن نفت، آشنایی با نواب صفوی، آغاز دوره سطح، شهادت نواب صفوی، آغاز دوره خارج، آموزش فلسفه، تدریس، گردش در جهان رمان، اقامت در جهان شعر، و سفر به عتبات از عمده ترین عناوین این دو بخش است.

از همین عناوین می توان دریافت که این طلبه جوان از نادر طلبی بوده که نگاهی جامع و همه جانبه به جهان داشته و خود را در فضای محدود حجره و مدرسه محصور نمی کرده است. کوه پیمایی، پیاده روی، خواندن و سرودن شعر، مطالعه قصه و رمان و شرکت در جلسات ادبی شاعران خراسان از علاقه مندی های این دوره از زندگی ایشان است. به نوشته بهبودی، «آیت الله خامنه ای خود احتمال می دهد تعداد رمان هایی که در مشهد و پیش از حرکت به قم (۱۳۳۷) خوانده بیش از هزار عنوان است. در زمینه شعر کلاسیک نیز، کتاب مثنوی مولانا جلال الدین رومی چنان تأثیری در عوالم معنوی او گذارد که رقیبی برای آن پیدا نشد.» (ص ۷۲) بخش حوزه علمیة قم (صص ۹۳ - ۷۹) به هجرت آیت الله خامنه ای به قم و اقامت ایشان در این شهر می پردازد.

قابل توجه اینکه بانو خدیجه میردامادی در سال ۱۳۳۶ با چند تن از فرزندان و خویشان سفری به عتبات رفت. سیدعلی هم که در این زمان ۱۸ سال داشت، همراه مادر بود. با گردشی که در حوزه نجف کرد و ساعاتی پای درس بزرگان حوزه از جمله آیت الله حکیم و آیت الله میرزا حسن بجنوردی نشست، علاقه مند شد که در نجف بماند و به تحصیل ادامه دهد اما چون پاسخ پدر به درخواست او منفی بود، منصرف شد و به ایران بازگشت. در سال ۳۷ پدر اجازه داد سیدعلی به قم برود و این هجرتی بود دوران ساز. می دانیم که قم، به ویژه در دهه ۳۰، با حضور آیت الله بروجردی به شکوفایی رسید و عالمان بزرگی در آن به ظهور رسیدند که از جمله آنان امام خمینی بود که در آن زمان به «حاج آقا روح الله» معروف بود. سیدعلی خامنه ای از

سال ۳۷، که اوج اقتدار آیت‌الله بروجردی است، تا یک سال بعد از وقایع ۱۵ خرداد، یعنی تا سال ۱۳۴۳، در قم ماند و سپس بار دیگر به مشهد بازگشت.

وقایع این بخش و نیز بخش‌های آشنایی با امام خمینی، آغاز مبارزه، زندان اول، بازگشت به قم، و زندان دوم را باید وقایعی دانست که طلبه جوان مشهدی را در کوره نهضت ۱۵ خرداد آبدیده کرد تا در آینده همراه با خیل کثیری از همگنان خود، حلقه‌های اصلی پیرامون

امام خمینی را تشکیل دهند و نهال انقلاب اسلامی را در کمتر از دو دهه بعد به ثمر رسانند.

این بخش‌ها، در واقع شرح عُسرت نیز هست. فقر مفرط مادی طلاب، فشار سیاسی بر حوزه، دستگیری‌ها، شکنجه‌ها، زندان‌ها و افسردگی ناشی از سرکوب نهضت امام عناصری است که در جای‌جای این بخش‌ها قابل مطالعه است.

باری، کتاب شرح اسم، همان‌طور که اشاره شد، شرح یک «زندگی شخصی» نیست شرح «زندگی یک شخصیت» است؛ یعنی انسانی که تمامی ابعاد وجودی‌اش با تاریخ زنده و معاصر خود در همه ابعاد سیاسی، اجتماعی، دینی، فکری، فرهنگی و... مرتبط است، شخصیتی که در «بوته این تاریخ» پخته شده و به کمال رسیده است. بدین‌سان، بعد از وقایع ۱۵ خرداد، آیت‌الله‌خامنه‌ای به مشهد بازمی‌گردد و در حوزه علمیه این شهر که اکنون به تبع قم تکانی خورده است، به تحصیل، تدریس، تبلیغ، مبارزه و تلاش ادامه می‌دهد. بنابراین، آنچه از این پس در کتاب می‌خوانیم، بر شالوده دو دوره زندگی ایشان ساخته می‌شود: دوره کودکی و نوجوانی

در مشهد و دوره جوانی در قم. چون صفحات این مجله اجازه نمی‌دهد بیش از این در ماجراهای کتاب ورود کنیم، با گذری اجمالی بر دیگر بخش‌ها پاره‌ای از عناوین را مرور می‌کنیم و خاطر نشان می‌سازیم که «شرح اسم» می‌تواند یکی از منابع مفید برای دبیران تاریخ، به‌منظور آگاهی بیشتر و دقیق‌تر راجع به تاریخ معاصر باشد.

بخش فرزندان صلیبی و [مکتوبات و تألیفات]؛ این بخش ضمن بیان مطالبی درباره فرزندان آیت‌الله خامنه‌ای به فرآورده‌های علمی و مبارزاتی ایشان

می‌پردازد.

بخش زندان سوم (صص ۲۹۷ - ۲۳۵)
به زندانی شدن ایشان در پی ترجمه کتاب «آینده در قلمرو اسلام» - از سیدقطب - و انتشار آن و نیز وقایع پس از آن مربوط می‌شود.

تنگنای زیستن، نوشتن و گفتن،
عنوان بخش دیگری است. این بخش انواع فعالیت‌های علمی، تبلیغی، تألیف و ترجمه و نیز شرکت در فعالیت‌های خدماتی و کمک‌رسانی به زلزله‌زدگان کاخک (۱۳۴۷)

گناباد را شامل می‌شود.

جست سیاسی، بخشی است که به ماجراهای پس از درگذشت آیت‌الله حکیم (۱۳۴۹) می‌پردازد که در پی آن در حوزه مشهد نهضتی برای اعلان مرجعیت امام خمینی برپا می‌شود و آقای خامنه‌ای در آن نقش مهمی ایفا می‌کنند.

زندان چهارم نام بخش بعدی است. آیت‌الله خامنه‌ای در سال ۱۳۴۹ برای بار چهارم دستگیر و زندانی می‌شود. البته این مدت طولانی نشده و به ۳ ماه و ۲۰ روز محدود بوده است. در ادامه به آوردن عناوین مهمی که در سایر بخش‌های کتاب آمده است، بسنده می‌کنیم؛ عنوان‌هایی که خود می‌توانند گویای جلوه‌ای از حرکت‌های مبارزاتی آیت‌الله خامنه‌ای باشند:

پنجمین دستگیری، برادران خامنه‌ای در زندان، سخنرانی در حسینیه ارشاد، دیدار با هاشمی [رفسنجانی]، واکنش به اعدام مجاهدین، تفسیر قرآن در مسجد امام حسن، دیدار از تبعیدی طبس، رونق مسجد کرامت، سفر پنهانی آقای طالقانی به مشهد، طرح کلی اندیشه اسلامی، مسجد جاوید [تهران]، ششمین بازداشت، سگ مجسم، کمونیست‌های هم‌سلول، آخرین بازجویی، در محاصره ساواک، درگذشت دکتر شریعتی، مهدی باکری در مشهد، درگذشت سیدمصطفی خمینی، در گناباد، در ایرانشهر، مکاتبه با کمیته ایرانی دفاع از آزادی و حقوق بشر، در جیرفت، تأسیس سازمان جهادی، خطبه به نام امام خمینی، بیمارستان امام‌رضا [مشهد]، سفر به پاریس، شورای انقلاب، تحصن در دانشگاه [تهران]، بازگشت امام، نخست‌وزیری بازرگان، نیروی هوایی در مقر امام، سجده بر آزادی.

